

๔๐. ธรรมเหล่านี้ควรรู้ยิ่งเป็นสุตมยญาณ

These Phenomena that Should Fully Be Known Are Learning Knowledge

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

ความเข้าใจความเห็นที่ถูกต้องในการพิจารณาธรรมนั้น ย่อมถึงข้อสรุปที่ว่า “ธรรมทั้งหลายอาศัยปัจจัยทั้งหลายเกิดขึ้น ย่อมตั้งขึ้น คือ ย่อมเกิดขึ้นด้วย ย่อมเป็นไปด้วยธรรมชาติใดๆ ย่อมดับเสื่อมเป็นธรรมดา” ฉะนั้น “ธรรมชาติ” นั้น จึงชื่อว่า “ธรรมฐิติ-กฎธรรมชาติ” คำนี้เป็นชื่อของ “ปัจจัยธรรม” ทั้งหมด นั่นคือ “ปัจจัยอุปัน” แปลว่า ธรรมที่เกิดแต่ปัจจัย และ ญาณในธรรมฐิตินั้น ชื่อว่า “สัมมัญญัติญาณ” อันเป็นญาณที่รู้เห็นจริงตามเป็นจริงด้วยอำนาจแห่งสมาธิภาวนา คือ “ยถาภูตญาณทัสสนะ” อันเป็นปัญญาที่เห็นตามเป็นจริง ที่เรียกว่า “ยถาภูตญาณ” โดยธรรมชาติของปุถุชนสามัญนั้น บุคคลย่อมไม่เห็นธรรมที่แท้จริง เพราะยินยอมพอใจคิดใคร่ตามความปรารถนาของตน ที่เรียกว่า “กิเลสตัณหา” ย่อมเป็นผู้หวั่นไหวหรือผู้ฟุ้งซ่าน “วิกรมุปมานุตส” ประกอบด้วยความประมาท ไม่สำรวมระวังอินทรีย์ทั้ง ๖ ย่อมถึงความฟุ้งซ่าน ผู้ที่มีตนอันได้พัฒนาด้วยการเจริญภาวนาดีแล้ว คือ “ภาวิตัตต” ย่อมเป็นบุคคลมีใจไม่ฟุ้งซ่าน “อนุตฺตัญเณน มนสา” มีจิตที่เป็นสมาธิได้อย่างสืบเนื่อง “จิตตสมาธิแห่งจตุตถฌาน” จึงเป็นคุณสมบัติของผู้เป็นอริยะในพระธรรมวินัยนี้ ที่เป็นจิตที่สหระคด้วย “อริยมรรคมีองค์ ๘” พร้อมด้วย “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” ฉะนั้น ความสงบวิเวก ความสงบในกาย ในจิต ในอุปธิ อยู่ในที่อันควรเป็นประโยชน์เกื้อกูลให้เจริญธรรม จึงเป็นปัจจัยที่สนับสนุนเกื้อกูลในการตรัสรู้และอริยมรรค เพราะตั้งอยู่ในธรรมด้วย ประกอบด้วยธรรมนั้นด้วย ที่เรียกว่า “สัมมัญญูปปฏิสังยุตตา” ซึ่งมีอรรถว่า “สมถ” ได้แก่ สมถะในจตุตถฌาน และ “วิสุทฺธ” ตามอรรถว่า อันบริสุทธิ์แล้ว เพราะพ้นจากธรรมอันเป็นข้าศึกทั้งหลาย กล่าวคือ นิวรณ์ ๕ วิตก วิจารณ์ ปิติดและสุข นั่นคือปราศจากอุปกิเลสแล้ว “วิปฺปสฺสนน” คือ ไม่ขุ่นมัว ไม่มีอุปกิเลส ทำให้เกิด “ยถาภูตญาณทัสสนะ” คือ การรู้และการเห็นตามความเป็นจริง ได้แก่ การกำหนดนามรูปพร้อมด้วยปัจจัยที่ทำให้เกิดญาณในวิปัสสนาทั้งหลาย อันเป็นปัญญาเห็นธรรม จนลุถึงปัญญาในการตัดอาสวะขาด เพราะความบริสุทธิ์แห่งสมาธิอันเป็นเหตุไม่ฟุ้งซ่าน เป็น “อานันตริกสมาธิญาณ” เมื่อเกิดมรรคญาณแล้วย่อมเกิดบรรลุดังด้วยผลญาณในขั้นนั้นๆ ด้วยเหตุนี้ “การเจริญสุตมยญาณ” ด้วยควรรู้ยิ่งในธรรมอันเป็นปัจจัยพื้นฐานแห่งปัญญาญาณ “อภิญญาธรรม” ที่ประกอบด้วยทักษะชำนาญในการพิจารณาธรรม “โยนิโสมนสิการ” [จินตามยปัญญา-จินตามยญาณ] ที่เกิดสืบเนื่องในตนทั้งในทางโลกและทางธรรม การฝึกฝนที่ทำให้มาก เจริญให้มาก พิจารณาให้มาก ย่อมเสริมสร้างปัญญาไม่สิ้นสุด ซึ่งเป็นการสัมปยุตต์กันแห่งปัญญาทั้ง ๓ ได้แก่ จินตามยปัญญา-สุตมยปัญญา-และ-ภาวนามยปัญญา ทำให้เกิดคุณธรรมในเบื้องต้น คือ ปัญญาแตกฉาน “ปฏิสัมภิตา ๔” ได้แก่ ครอบรู้เชี่ยวชาญในอรรถ ๑ ในธรรม ๑ ในภาษา ๑ ในปฏิภาณ ๑ ซึ่งเป็นคุณสมบัติแห่งบุคคลที่เป็นอริยะ.

บทความที่ ๔๐ ประจำปี ๒๕๕๘ – ธรรมเหล่านี้ควรรู้อย่างเป็นสุตมยญาณ

เมื่อกล่าวถึง “ปัญญาเครื่องทรงจำธรรมที่ได้สดับมา” หมายถึง เครื่องรู้ชุดธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า ธรรมเหล่านี้ควรกำหนดรู้ ย่อมเป็น “สุตมยญาณ” ฉะนั้น ธรรมใดๆ ที่รู้อย่างแล้ว ธรรมนั้นๆ เป็นคุณที่รู้แล้ว ชื่อว่า “ญาณ” เพราะอรรถว่ารู้อรรถนั้น จึงชื่อว่า “ปัญญา” เพราะอรรถว่ารู้ทั่ว เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาเครื่องทรงจำธรรมที่ได้สดับมา คือ เครื่องรู้ชุดธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า ธรรมเหล่านี้ควรรู้อย่างเป็น “สุตมยญาณ” ในการสดับฟังธรรมใดๆ มาดีแล้ว ย่อมทำให้เกิด “ปัญญารู้ทั่วชัด-ญาณ” ในการเจริญภาวนาจำแนกออกเป็นหลักใหญ่ ๒ อย่าง ได้แก่ (๑) “สมถภาวนา” คือ การฝึกอบรมจิตให้สงบเป็นสมาธิที่มีจิตปราศจากความเพียรกุศลละอกุศล มีสัมปชัญญะที่เป็นปัญญารู้เห็นตามที่เป็นจริง มีสติที่ระลึกรู้อรรถพิจารณาในธรรม โดยพื้นฐานแล้ว คือ การเจริญภาวนาสมาบัติที่เป็น “รูปฌาน ๔” เพื่อให้จิตปราศจากนิวรณ์เพื่อเป็นบาทฐานใน “อรูปฌาน ๔” และ “วิปัสสนา” [สมาธิในวิปัสสนา-สติสัมปชัญญะที่จิตตัววิปัสสนา] และ (๒) “วิปัสสนาภาวนา” คือ การเจริญภาวนาในวิปัสสนาซึ่งเป็นขั้นตอนของการพัฒนาปัญญา นั่นคือ “วิปัสสนาญาณ” [ญาณ ๑๖-วิปัสสนาญาณ ๕-อนุปัสสนา ๗-มหาวิปัสสนา ๑๘] ทั้งหลาย แต่การเจริญภาวนาทั้ง ๒ ฝ่ายนั้น ต้องสัมปยุตต์ร่วมกับ (๓) “โพธิปักขิยธรรม ๓๗” คือ ธรรมเครื่องเกื้อกูลความตรัสรู้และอริยมรรค องค์ความรู้แห่งการเจริญภาวนาดังกล่าวนี้ ทำให้เกิด “สภาพแห่งสังขธรรม” ที่หลากหลายประการในหัวข้อ “ทุตติญาณวาร” ในบทความนี้ โดยนัยที่ว่า สืบทอดองค์ความรู้ด้วยวิธีมุขปาฐะ ที่รวบรวมไว้ในพระไตรปิฎกฉบับแปลเป็นภาษาไทย เป็นธรรมทั้งหลายที่ควรรู้อย่างด้วยปัญญาญาณ คือ “สุตมยปัญญา-สุตมยญาณ” ที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องค้นคว้าด้วย “โยนิโสมนสิการ” อันเป็นปัญญาที่จะเกิดพอกพูนในวิปัสสนาที่เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” ที่สัมปยุตต์ด้วย “เจโตวิมุตติญาณ” และ “ปัญญาวิมุตติญาณ” ที่ให้บรรลุดวงถึง “โลกุตตรธรรม-มคคญาณแห่งโลกุตตรมรรค-ผลญาณแห่งโลกุตตรผล” ทั้งปัญญามรรคและปัญญาผลนี้ทำให้สำเร็จในความตรัสรู้สัมโพธิญาณถึงความเป็น “อริยมุคค ๔” ได้แก่ โสดาบัน-สกทาคามี-อนาคามี-อรหันต์ ตามลำดับ “ปัญญาญาณ” ทั้งหลายดังกล่าวนี้ จะกลายเป็น “วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ” ที่ถูกต้องยอดเยี่ยมกลายเป็นทักษะประสมการณในการบำเพ็ญเพียรภาวนาต่อไปให้ดียิ่งขึ้น คือ “ยถาภูตญาณทัสสนะ” หมายถึง การรู้และการเห็นตามความเป็นจริง โดยการทำ โยนิโสมนสิการแห่งปัจจอสุมุบาท นั่นคือ การกำหนดรู้เห็น “นามรูป-ขันธ ๕” ที่สหคตพร้อมด้วยปัจจัยทั้งหลายได้ มีปัญญาเห็นสังขารธรรมโดยไตรลักษณ์ หรือ มีปรีชาสามารถทางปัญญาแตกฉานในธรรมแห่งสัมปยุตต์สัมภิตา จำแนกแจกธรรมตามเป็นจริงด้วย “ความรู้ชัด-ความรู้แจ้ง-ความรู้ยิ่งยวด” [ญาณ-วิชา-อภิปัญญา] อันเป็นคุณพิเศษแห่งปัจเจกโดยอริยสังขในพระธรรมวินัยนี้ อย่างไม่จำกัดในกาลแห่งเวลา อันหมายถึง “อมตธรรม-บรมธรรม-พระนิพพาน” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ทศกัณฐ์

(พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ปฏิสัมภิทามรรค เล่ม ๗ ภาค ๑ - หน้าที่ 268 –276 FILE 68)

[๓๐] “**พระสารีบุตรได้ชี้แจงถึงการวิธาน ๓๑ ข้อ**” ดังนี้ สภาแห่งธรรมที่ควรกำหนดถือเอา สภาแห่งธรรมที่เป็นบริวาร สภาแห่งธรรมที่เต็มรอบ สภาแห่งสมาธิที่มีอารมณ์อย่างเดียว สภาแห่งสมาธิไม่มีความฟุ้งซ่าน สภาแห่งธรรมที่ประคองไว้ สภาแห่งธรรมที่ไม่กระจายไป สภาแห่งจิตไม่ขุ่นมัว สภาแห่งจิตไม่หวั่นไหว สภาแห่งจิตตั้งอยู่ด้วยสามารถแห่งความปรากฏแห่งจิตมีอารมณ์อย่างเดียว สภาแห่งธรรมเป็นอารมณ์ สภาแห่งธรรมเป็นโคจร สภาแห่งธรรมที่ละ สภาแห่งธรรมที่สละ สภาแห่งธรรมที่ออก สภาแห่งธรรมที่หลีกเลี่ยง สภาแห่งธรรมที่ประณีต สภาแห่งธรรมที่หลุดพ้น สภาแห่งธรรมที่ไม่มีอาสวะ สภาแห่งธรรมเครื่องข้าม สภาแห่งธรรมที่ไม่มีเครื่องหมาย สภาแห่งธรรมที่ไม่มีที่ตั้ง สภาแห่งธรรมที่ว่างเปล่า สภาแห่งธรรมที่มีกิจเสมอกัน สภาแห่งธรรมที่ไม่ล่วงเลยกัน สภาแห่งธรรมที่เป็นคู่ สภาแห่งธรรมที่นำออก สภาแห่งธรรมที่เป็นเหตุ สภาแห่งธรรมที่เห็น สภาแห่งธรรมที่เป็นอธิบดี **ควรรู้อย่าง**

[๓๑] “**สมณะและวิปัสสนา**” ดังนี้ สภาที่ไม่ฟุ้งซ่านแห่งสมณะ สภาที่พิจารณาเห็นแห่งวิปัสสนา สภาที่มีกิจเสมอกันแห่งสมณะและวิปัสสนา สภามีได้ล่วงกันแห่งธรรมที่เป็นคู่ และ “**อริยมรรค ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุด**” ดังนี้ สภาที่สมาทานแห่งสิกขาบท สภาที่โคจรแห่งอารมณ์ สภาที่ประคองจิตที่ย่อท้อ สภาที่ปราบจิตที่ฟุ้งซ่าน สภาที่คุมจิตอันบริสุทธิ์จากความย่อท้อและฟุ้งซ่านทั้ง ๒ ประการ สภาที่จิตบรรลुकุณวิเศษ สภาที่แทงตลอดอริยมรรคอันประเสริฐ สภาที่ตรัสรู้สัจจะ สภาที่ให้จิตตั้งอยู่เฉพาะในนิโรธ **ควรรู้อย่าง**

[๓๒] “**อินทรี ๕**” ดังนี้ สภาที่นุ่มนวลแห่งสัทธินทรี สภาที่ประคองไว้แห่งวิริยอินทรี สภาที่ดั่งมั่นแห่งสติอินทรี สภาที่ไม่ฟุ้งซ่านแห่งสมาธิอินทรี สภาที่เห็นแห่งปัญญาอินทรี **ควรรู้อย่าง**

[๓๓] “**พล ๕**” ดังนี้ สภาที่สัทธาพลมิได้หวั่นไหวในเพราะความไม่มีสัทธา สภาที่วิริยพลมิได้หวั่นไหวเพราะความเกียจคร้าน สภาที่สติพลมิได้หวั่นไหวเพราะความประมาท สภาที่สมาธิพลมิได้หวั่นไหวเพราะอุทธัจจะ สภาที่ปัญญาพลมิได้หวั่นไหวเพราะอวิชชา **ควรรู้อย่าง**

[๓๔] “**โพชฌงค์ ๗**” องค์แห่งธรรมเครื่องตรัสรู้ และเป็นธรรมดีและประเสริฐ ชื่อว่า “**สัมโพชฌงค์**” ดังนี้ สภาที่ดั่งมั่นแห่งสติสัมโพชฌงค์ สภาที่เลือกเฟ้นแห่งธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ สภาที่ประคองแห่งวิริยสัมโพชฌงค์ สภาที่แผ่ไปแห่งปีติสัมโพชฌงค์ สภาที่สงบแห่งปีสัทธินสัมโพชฌงค์ สภาที่ไม่ฟุ้งซ่านแห่งสมาธิสัมโพชฌงค์ สภาที่พิจารณาหาทางแห่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ **ควรรู้อย่าง**

[๓๕] “อริยมรรคมีองค์ ๘” ดังนี้ สภาพที่เห็นแห่งสัมมาทิฐิ สภาพที่ตริกแห่งสัมมาสังกัปปะ สภาพที่กำหนดแห่งสัมมาวาจา สภาพที่ตั้งขึ้นแห่งสัมมากัมมันตะ สภาพที่ฟ่องแผ้วแห่งสัมมาอาชีวะ สภาพที่ประกอบไว้แห่งสัมมาวายามะ สภาพที่ตั้งมั่นแห่งสัมมาสติ สภาพที่ไม่ฟุ้งซ่านแห่งสัมมาสมาธิ **ควรรู้อย่าง**
อย่าง

[๓๖] “โพธิปักขิยธรรม ๓๗-องค์ถาวร” ดังนี้ สภาพที่เป็นใหญ่แห่งอินทริย์ สภาพที่ไม่หวั่นไหวแห่งพละ สภาพที่น่าออกแห่งโพชฌงค์ สภาพที่เป็นเหตุแห่งมรรค สภาพที่ตั้งมั่นแห่งสติปัญฐาน สภาพที่เริ่มตั้งแห่งสัมมปธาน สภาพที่สำเร็จแห่งอิทธิบาท สภาพที่เที่ยงแท้แห่งสัจจะ สภาพที่ระงับแห่งประโยชน์ สภาพที่ทำให้แจ้งแห่งผล สภาพที่ตริกแห่งวิตก สภาพที่ตรวจตราแห่งวิจાર สภาพที่แผ่ไปแห่งปีติ สภาพที่ไหลมาแห่งสุข สภาพที่มีอารมณ์เดียวแห่งจิต สภาพที่ค้ำนิง สภาพที่รู้แจ้ง สภาพที่รู้ชัด สภาพที่จำได้ สภาพที่สมาธิเป็นธรรมเอกผุดขึ้น **ควรรู้อย่าง**

[๓๗] “ปริยญา ๓” ดังนี้ สภาพที่รู้แห่งปัญญาที่รู้อย่าง สภาพที่พิจารณาแห่งปริยญา สภาพที่สละแห่งปหานะ สภาพแห่งภาวนามีกิจเป็นอย่างเดียว สภาพที่ถูกต้องแห่งสังกิริยา สภาพที่เป็นกองแห่งทุกข์ สภาพที่ทรงไว้แห่งธาตุ สภาพที่ต่อแห่งอายตนะ สภาพที่ปัจจัยปรุงแต่งแห่งสังขตธรรม สภาพที่ปัจจัยไม่ได้ปรุงแต่งแห่งอสังขตธรรม **ควรรู้อย่าง**

[๓๘] “สมถจิต” [สมาธิปัญญา] ดังนี้ สภาพที่คิด สภาพที่ไม่มีระหว่างแห่งจิต สภาพที่ออกแห่งจิต สภาพที่หลีกไปแห่งจิต สภาพที่เป็นเหตุแห่งจิต สภาพที่เป็นปัจจัยแห่งจิต สภาพที่เป็นที่ตั้งแห่งจิต สภาพที่เป็นภูมิแห่งจิต สภาพที่เป็นอารมณ์แห่งจิต สภาพที่เป็นโคจรแห่งจิต สภาพที่เที่ยวไปแห่งจิต สภาพที่ไปแห่งจิต สภาพที่นำไปยังแห่งจิต สภาพที่น่าออกแห่งจิต สภาพที่สลัดออกแห่งจิต **ควรรู้อย่าง**

[๓๙] “วิปัสสนาจิต” [วิปัสสนาปัญญา] ดังนี้ สภาพที่นึก ในความที่จิตมีอารมณ์อย่างเดียว สภาพที่รู้แจ้ง ในความที่จิตมีอารมณ์อย่างเดียว สภาพที่รู้ชัด... สภาพที่จำได้... สภาพที่จิตมั่นคง ... สภาพที่เนื่อง... สภาพที่แล่นไป... สภาพที่ฟ่องใส ... สภาพที่ตั้งมั่น... สภาพที่หลุดพ้น... สภาพที่เห็นว่ามันละเอียด... สภาพที่ทำให้เป็นเช่นดั่งยาน... สภาพที่ทำให้เป็นที่ตั้ง ... สภาพที่ตั้งขึ้นเนื่องๆ ... สภาพที่อบรม ... สภาพที่ปรารถนาชอบด้วยดี... สภาพที่กำหนดถือไว้... สภาพที่เป็นบริวาร ... สภาพที่เต็มรอบ... สภาพที่ประชุม ... สภาพที่อธิษฐาน... สภาพที่เสพอ... สภาพที่เจริญ... สภาพที่ทำให้มาก... สภาพที่รวมดี... สภาพที่หลุดพ้นด้วยดี... สภาพที่ตรัสรู้... สภาพที่ตรัสรู้ตาม... สภาพที่ตรัสรู้เฉพาะ ... สภาพที่ตรัสรู้พร้อม... สภาพที่ตื่น... สภาพที่ตื่นตาม... สภาพที่ตื่นเฉพาะ... สภาพที่ตื่นพร้อม... สภาพที่เป็นไปในฝักฝ่ายความตรัสรู้... สภาพที่เป็นไปในฝักฝ่ายความตรัสรู้ตาม ... สภาพที่เป็นไปในฝักฝ่ายความตรัสรู้เฉพาะ... สภาพที่เป็นไปในฝักฝ่ายความตรัสรู้พร้อม ... สภาพที่สว่าง... สภาพที่สว่างขึ้น ... สภาพที่สว่างเนื่องๆ ... สภาพที่สว่างเฉพาะ... สภาพที่สว่างพร้อม ในความที่จิตมีอารมณ์อย่างเดียว **ควรรู้อย่าง**

[๔๐] “อริยมรรคจิต” ดังนี้ สภาพที่อริยมรรคให้สว่าง สภาพที่อริยมรรคให้รุ่งเรือง สภาพที่อริยมรรคให้
กิเลสทั้งหลายเร่าร้อน สภาพที่อริยมรรคไม่มีมลทิน สภาพที่อริยมรรคปราศจากมลทิน สภาพที่อริยมรรค
หมดมลทิน สภาพที่อริยมรรคสงบ สภาพที่อริยมรรคให้กิเลสระงับ สภาพแห่งวิเวก สภาพแห่งความ
ประพฤตินวิเวก สภาพที่คล้ายกำหนด สภาพแห่งความประพฤตินความคล้ายกำหนด สภาพแห่งความ
ประพฤตินความดับ สภาพที่ปล่อย สภาพแห่งความประพฤตินความปล่อย สภาพที่พ้น สภาพแห่งความ
ประพฤตินความพ้น **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๑] “ฉันทะ” ดังนี้ สภาพแห่งฉันทะ สภาพที่เป็นมูลแห่งฉันทะ สภาพที่เป็นบาทแห่งฉันทะ สภาพที่เป็น
ประธานแห่งฉันทะ สภาพที่สำเร็จแห่งฉันทะ สภาพที่นุ่มไปแห่งฉันทะ สภาพที่ระคองไว้แห่งฉันทะ
สภาพที่ตั้งมั่นแห่งฉันทะ สภาพที่ไม่ฟู่งชันแห่งฉันทะ สภาพที่เห็นแห่งฉันทะ **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๒] “วิริยะะ” ดังนี้ สภาพแห่งวิริยะะ สภาพที่เป็นมูลแห่งวิริยะะ สภาพที่เป็นบาทแห่งวิริยะะ สภาพที่เป็น
ประธานแห่งวิริยะะ สภาพที่สำเร็จแห่งวิริยะะ สภาพที่นุ่มไปแห่งวิริยะะ สภาพที่ระคองไว้แห่งวิริยะะ สภาพ
ที่ตั้งมั่นแห่งวิริยะะ สภาพที่ไม่ฟู่งชันแห่งวิริยะะ สภาพที่เห็นแห่งวิริยะะ **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๓] “จิตตะ” ดังนี้ สภาพแห่งจิต สภาพที่เป็นมูลแห่งจิต สภาพที่เป็นบาทแห่งจิต สภาพที่เป็นประธานแห่ง
จิต สภาพที่สำเร็จแห่งจิต สภาพที่นุ่มไปแห่งจิต สภาพที่ระคองไว้แห่งจิต สภาพที่ตั้งมั่นแห่งจิต สภาพที่
ไม่ฟู่งชันแห่งจิต สภาพที่เห็นแห่งจิต **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๔] “วิมังสา” ดังนี้ สภาพแห่งวิมังสา สภาพที่เป็นมูลแห่งวิมังสา สภาพที่เป็นบาทแห่งวิมังสา สภาพที่เป็น
ประธานแห่งวิมังสา สภาพที่สำเร็จแห่งวิมังสา สภาพที่นุ่มไปแห่งวิมังสา สภาพที่ระคองไว้แห่งวิมังสา
สภาพที่ตั้งมั่นแห่งวิมังสา สภาพที่ไม่ฟู่งชันแห่งวิมังสา สภาพที่เห็นแห่งวิมังสา **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๕] “อริยสัจจ ๔” ดังนี้ สภาพแห่งทุกข์ สภาพที่ทุกข์บีบคั้น สภาพที่ทุกข์อันปัจฉัยปรุงแต่ง สภาพที่ทุกข์ให้
เดือดร้อน สภาพที่ทุกข์แปรปรวน สภาพแห่งสมุทัย สภาพที่สมุทัยประมวลมา สภาพที่สมุทัยเป็นเหตุ สภาพ
ที่สมุทัยเกี่ยวข้อง สภาพที่สมุทัยพัวพัน สภาพแห่งนิโรธ สภาพแห่งนิโรธสลัดออก สภาพที่นิโรธเป็นวิเวก
สภาพที่นิโรธเป็นอสังขตะ สภาพที่นิโรธเป็นอมตะ สภาพแห่งมรรค สภาพที่มรรคนำออก สภาพที่มรรค
เป็นเหตุ สภาพที่มรรคเห็น สภาพที่มรรคเป็นอธิบดี **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๖] “ยถาภูตญาณทัสสนะ” คือ สภาพที่ถ่องแท้ สภาพที่เป็นอนัตตา สภาพที่เป็นสัจจะ สภาพที่ควรแทง
ตลอด สภาพที่ควรรู้อย่างทุกอย่าง สภาพที่ควรกำหนดรู้ สภาพที่ทรงรู้ สภาพที่เป็นธาตุ สภาพที่อาจรู้ได้ สภาพที่รู้ควร
ทำให้แจ้ง สภาพที่ควรถูกต้อง สภาพที่ควรตรัสรู้ **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๔๗] “สมาบัติ ๘” ดังนี้ เนกขัมมะ อภัยบาท อาโลกสัญญา ความไม่ฟู่งชัน ความกำหนดธรรม ญาณ ความ
ปราโมทย์ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสาณัญญาตนสมาบัติ วิญญาณัญญาตนสมาบัติ อา

กัญญาญายตนสมาบัติ เนวสัญญานาสัญญายตนสมาบัติ **ควรรู้อย่าง**

[๔๘] “มหาวิปัสสนา” ดังนี้ การพิจารณาเห็นความไม่เที่ยง การพิจารณาเห็นความทุกข์ การพิจารณาเห็น อนัตตา การพิจารณาเห็นด้วยความเป็นอนัตตา การพิจารณาเห็นด้วยความเป็นอนัตตา การพิจารณาเห็นด้วย ความดับ การพิจารณาเห็นด้วยความเป็นอนัตตา การพิจารณาเห็นความสิ้นไป การพิจารณาเห็นความเสื่อมไป การพิจารณาเห็นความแปรปรวน การพิจารณาเห็นความไม่มีเครื่องหมาย การพิจารณาเห็นธรรมไม่มีที่ตั้ง การพิจารณาเห็นความว่างเปล่า การพิจารณาเห็นธรรมด้วยปัญญาอันยิ่งความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง การพิจารณาเห็นโทษ การพิจารณาหาทาง การพิจารณาเห็นอุบายที่จะหลีกเลี่ยงไป **ควรรู้อย่าง**

[๔๙] “มรรค ๔-ผล ๔” [โลกุตตรมรรค-โลกุตตรผล] ดังนี้ โสคาปัตติมรรค โสคาปัตติผลสมาบัติ สกทาคามีมรรค สกทาคามีผลสมาบัติ อนาคามีมรรค อนาคามีผลสมาบัติ อรหัตมรรค อรหัตผลสมาบัติ **ควร รู้อย่าง**

[๕๐] “อินทรีย์ ๕-พลัง ๕” ดังนี้ สัทธินทรีย์ด้วยความว่าน้อมใจเชื่อ วิริยินทรีย์ด้วยความว่าประคองไว้ สติ นทรีย์ด้วยความว่าตั้งมั่น สมานินทรีย์ด้วยความว่าไม่ฟุ้งซ่าน ปัญญินทรีย์ด้วยความว่าเห็น สัทธาพลังด้วยความว่าไม่หวั่นไหวเพราะความไม่มีสัทธา วิริยพลังด้วยความว่าไม่หวั่นไหวเพราะความเกียจคร้าน สติพลัง ด้วยความไม่หวั่นไหวเพราะความประมาท สมานีพลังด้วยความว่าไม่หวั่นไหวเพราะความฟุ้งซ่าน ปัญญา พลังด้วยความว่าไม่หวั่นไหวเพราะอวิชชา **ควรรู้อย่าง**

[๕๑] “โพชฌงค์ ๗” ดังนี้ สติสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าตั้งมั่น ธรรมวิจยสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าเลือกเฟ้น วิ ริยสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าประคองไว้ ปิติดัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าแผ่ไป ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่า สงบ สมานีสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าไม่ฟุ้งซ่าน อุเบกขาสัมโพชฌงค์ด้วยอรรถว่าพิจารณาหาทาง **ควรรู้อย่าง**

[๕๒] “อริยมรรคมีองค์ ๘” ดังนี้ สัมมาทิฐิด้วยความว่าเห็น สัมมาสังกัปปะด้วยความว่าตรึก สัมมาวาจา ด้วยความว่ากำหนดเอา สัมมากัมมันตะด้วยความว่าให้กุศลธรรมเกิด สัมมาอาชีวะด้วยความว่าขาวผ่อง สัมมาวายามะด้วยความว่าประคองไว้ สัมมาสติด้วยความว่าตั้งมั่น สัมมาสมาธิด้วยความว่าไม่ฟุ้งซ่าน **ควรรู้อย่าง**

[๕๓] “เจโตวิมุตติ-ปัญญาวิมุตติ” คือ อินทรีย์ด้วยความว่าเป็นใหญ่ พละด้วยความว่าไม่หวั่นไหว โพชฌงค์ ด้วยความว่านำออก มรรคด้วยความว่าเป็นเหตุ สติปัญญาด้วยความว่าตั้งมั่น สัมมปธานด้วยความว่าตั้งไว้ อิทธิบาทด้วยความว่าสำเร็จ สัจจะด้วยความว่าเที่ยงแท้ สมณะด้วยความว่าไม่ฟุ้งซ่าน วิปัสสนาด้วยความว่า พิจารณา สมณะและวิปัสสนาด้วยความว่ามีกิจเสมอกัน ธรรมชาติที่เป็นคู่ด้วยความว่าไม่ล่วงเกินกัน **ควรรู้อย่าง**

[๕๔] “**วิสุทธิ ๗-อริยธรรม**” คือ สีลวิสุทธิด้วยความว่าสำรวม จิตวิสุทธิด้วยความว่าไม่ฟุ้งซ่าน ทิฏฐิวิสุทธิด้วยความว่าเห็น วิโมกข์ด้วยความว่าหลุดพ้น วิชชาด้วยความว่าแทงตลอด วิมุตติด้วยความว่าสละ ญาณในความสิ้นไปด้วยความว่าตัดขาด ญาณในความไม่เกิดขึ้นด้วยความว่าระงับ ฉันทะด้วยความว่าเป็นมูลฐาน มนสิการด้วยความว่าเป็นสมุฏฐาน ผัสสะด้วยความว่าประมวลมา เวทนาด้วยความว่าประชุม สมาธิด้วยความว่าเป็นประธาน สติด้วยความว่าเป็นใหญ่ ปัญญาด้วยความว่าประเสริฐกว่ากุศลธรรมนั้นๆ วิมุตติด้วยความว่าเป็นแก่นสาร นิพพานอันหยั่งลงในอมตะด้วยความว่าเป็นที่สุด **ควรรู้อย่างทุกอย่าง**

[๕๕] “**สุดมยปัญญา-ปรโตโมสะ**” ดังนี้ ธรรมใดๆ ที่รู้อย่างแล้ว ธรรมนั้นๆ เป็นคุณที่รู้แล้ว ชื่อว่า “**ญาณ**” เพราะอรรถว่ารู้อรรถนั้น ชื่อว่า “**ปัญญา**” เพราะอรรถว่ารู้ทั่ว เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวว่า ปัญญาเครื่องทรงจำธรรมที่ได้สดับมา คือ เครื่องรู้ชัดธรรมที่ได้สดับมาแล้วนั้นว่า **ธรรมเหล่านี้ควรรู้อย่างเป็น “สุดมยญาณ”**

จบ ทุตติยภาณวาร ฯ -----

จากหัวข้อธรรมทั้งหมดจำนวน ๒๕ ข้อ นั้น เป็นเนื้อหาสาระที่ผู้ปฏิบัติธรรมต้องจดจำให้ขึ้นใจ “**เจนาใจ**” คือ ชำนาญจำได้แม่นยำ ในใจ พร้อมด้วยมีอุบายที่แยกกายด้วยวิธีคิดที่ถูกต้องด้วยเหตุผล เห็นประโยชน์แห่งธรรมนั้นๆ “**ธรรมอรรถ**” เป็นอย่างดี คือ “**มีสติ**” ระลึกพิจารณาโยงถึงธรรมอื่นๆ ที่เป็นปัจจัยสัมพันธ์กันแห่งการสำเร็จถึงประโยชน์ในปัจจุบันและเบื้องหน้า ด้วย “**มีสัมปชัญญะ**” ที่ “**เจนาจบ**” ชำนาญทั่วอย่างรอบรู้ หรือ “**เจนาจัด**” มีสันตติชำนัญการ พร้อมด้วย “**มีความเพียร**” ในการทำดีละชั่ว ด้วยจิตที่มีคุณธรรม นั้นคือ “**โกศล ๓**” [โกตถลละ] หมายถึง ความฉลาด ความเชี่ยวชาญ ได้แก่

(๑) “**อายโกศล**” ความฉลาดในความเจริญ รอบรู้ทางเจริญและเหตุของความเจริญ นั่นคือ ความรู้อย่างในเหตุ หรือ “**อรรถปฏิสัมภิตา**” (ข้อ ๑ ในปฏิสัมภิตา ๔) คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ และมีความเข้าใจที่สามารถคาดหมายผลดีข้างหน้า อันจะเกิดสืบเนื่องไปจากเหตุ นั่นคือ รอบรู้แตกฉานในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น และ “**สัมมปฏิสัมภิตา**” (ข้อ ๒ ในปฏิสัมภิตา ๔) คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม และเห็นผลดีในทางเจริญ ก็สืบสาวไปหาเหตุได้ นั่นคือ รอบรู้แตกฉานในเหตุปัจจัยแห่งปัญหาอุปสรรคนั้นๆ

(๒) “**อปายโกศล**” ความฉลาดในทางเสื่อม รอบรู้ทางเสื่อมและเหตุของความเสื่อม หรือ “**อรรถปฏิสัมภิตา**” (ข้อ ๑ ในปฏิสัมภิตา ๔) คือ ปัญญาแตกฉานในอรรถ และมีความเข้าใจที่สามารถคาดหมายผลเสียข้างหน้า อันจะเกิดสืบเนื่องไปจากเหตุ นั่นคือ รอบรู้แตกฉานในผลลัพธ์ที่จะเกิดขึ้น และ “**สัมมปฏิสัมภิตา**” (ข้อ ๒ ในปฏิสัมภิตา ๔) คือ ปัญญาแตกฉานในธรรม และเห็นผลเสียในทางเสื่อม ก็สืบสาวไปหาเหตุได้ นั่นคือ รอบรู้แตกฉานในเหตุปัจจัยแห่งปัญหาอุปสรรคนั้นๆ

(๓) “อุปายโกศล” ความฉลาดในอุบาย รอบรู้วิธีแก้ไขเหตุการณ์และวิธีที่จะทำให้สำเร็จ ทั้งในการป้องกันความเสื่อมและในการสร้างความเจริญ หรือ “ปฏิภาณปฏิสัมภิตา” (ข้อ ๓ ใน ปฏิสัมภิตา ๔) คือ ความแตกฉานในปฏิภาณ มีไหวพริบโต้ตอบปัญหาเฉพาะหน้าได้ทันทั่วทั้ง หรือแก้ไขเหตุการณ์ฉุกเฉิน ได้ฉับพลันทันการ

ฉะนั้น การอ่านทบทวนพิจารณาหลายๆ รอบ จึงเป็นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในกระบวนการคิด ที่ทำให้เกิด “ปัญญา” ความรอบรู้-ความรู้ชัด ที่เป็น “ญาณ” ความหยั่งรู้ในธรรมที่เกิดจากศึกษาค้นคว้า “ธัมมวิจยะ” หรือ “วิมังสา” คือ การสอบสวนทดลอง การตรวจสอบ การหมั่นตริตรองพิจารณาเหตุผลในสิ่งนั้น ซึ่งทำให้เกิดการพัฒนาทักษะกระบวนการคิดที่ประกอบด้วยปัญญาสามัญ “จินตามยปัญญา-โยนิโสมนสิการ” กับ “สุตมยปัญญา-ปรโตโฆสะ” แล้วสะสมเป็นความจำอันเป็นฐานข้อมูลแห่งทักษะประสบการณ์ ซึ่งหมายถึงความสันตติเขี้ยวชาญแห่งวิริยะ ไหวพริบปฏิภาณแห่งสติ ปัญญารอบรู้แห่งสัมปชัญญะ ทำให้เกิด “ปัญญาเห็นธรรมแห่งยถาภูตญาณทัสสะ” ที่เห็นสังขารธรรมโดย “ปฏิจจสมุปบาท ๑๒-ไตรลักษณ์-อริยสัจจ์ ๔” [ปัญญาขั้น ๓] ได้แก่ ธัมมวิจยะ-วิมังสา-ปฏิสัมภิตา-สัมมาทิฐิ-สัมมาสังกัปปะ เป็นต้น อันเป็นฐานภูมิให้แก่เกิด “ปัญญาตรัสรู้แห่งสัมโพธิญาณ” ที่ประกอบด้วย “ปัญญามรรค-มัคคญาณ-ปัญญาผล-ผลญาณ-ปัจจุเวกขณญาณ” [วิมุตติญาณทัสสนขั้น ๓] และ “ปัญญาวิมุตติ-ปหาน-วิราคะ-วิโมกซ์-วิสุทธิ-สันตติ-นิโรธ-นิพพาน” [วิมุตติขั้น ๓] กล่าวโดยย่อ ให้มีสติสัมปชัญญะกำหนดรู้หมายจำใน “ธรรมขั้น ๕” ได้แก่ (๑) สीलขั้น (๒) สมาริขั้น (๓) ปัญญาขั้น (๔) วิมุตติขั้น (๕) วิมุตติญาณทัสสนขั้น หรือมีความถึงพร้อมด้วย “อริยธรรม ๕” ได้แก่ “อริยศีล-อริยสมาธิ-อริยปัญญา-อริยญาณทัสสนะ-อริยวิมุตติ” ด้วยเหตุนี้ คำศัพท์หลักที่ใช้สื่อความหมายในการบรรยายธรรม คือ “ศัพท์บัญญัติ” จึงเป็นหน่วยความคิดที่อ้างถึงความ เป็นจริงแห่งสัจจะตามสภาพที่ปรากฏจริง “ยถาภูตธรรม-ธรรมฉิทธิ-ธรรมนิยาม-สัมมาทัสสนะ” ซึ่งหมายถึง “ธรรม-สภาวะธรรม-ปรากฏการณ์-ปรมาตตสัจจะ” อันเป็นความหายสูงสุด ที่เรียกว่า “ปรมาตตธรรม ๔” ได้แก่ “จิต-เจตสิก-รูป-นิพพาน” เพราะฉะนั้น ในขณะที่ศึกษาค้นคว้า [อ่านหรือฟัง] พระธรรมที่ควรรู้อย่าง “อภิญญะธรรม” ที่หมายถึง “สุตมยปัญญา-สุตมยญาณ” ได้แก่ ได้แก่ (๑) ธาตุ ๒ (๒) ธาตุ ๓ (๓) อาหาร ๔ (๔) อริยสัจจ์ ๔ (๕) วิมุตตายนะ ๕ (๖) อนุตตรวิริยะ ๖ (๗) นิททสวัตถุ ๗ (๘) อภิภายตนะ ๘ (๙) อนุปุพพ วิหาร ๙ (๑๐) นิชชวัตถุ ๑๐ (๑๑) ขั้น ๕ (๑๒) อายุตนะภายใน ๖-อินทรีย์ ๖-สพายตนะ (๑๓) อายุตนะ ภายนอก ๖-อารมณ ๖ (๑๔) วิญญาณ ๖ (๑๕) ผัสสะ ๖ (๑๖) เวทนา ๖ (๑๗) สัญญา ๖ (๑๘) เจตนา ๖ (๑๙) ตัณหา ๖ (๒๐) วิตก ๖ (๒๑) วิจาร ๖ (๒๒) ธาตุกัมมัฏฐาน (๒๓) อาการ ๓๒-ทวัตติงสการ (๒๔) อายุตนะ ๑๒ (๒๕) ธาตุ ๑๘ (๒๖) อินทรีย์ ๒๒ (๒๗) ธาตุ ๓ (๒๘) ภพ ๕ (๒๙) ฌาน ๔ (๓๐) อัปปมัญญา ๔ (๓๑) อรูปสมาบัติ ๔ (๓๒) ปฏิจจสมุปบาท ๑๒ (ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทความ ๓๕ ประจำปี ๒๕๕๘ เรื่อง “อภิญญะธรรม-ธรรมทั้งหลายเหล่านี้ควรรู้อย่าง”)

ประการสุดท้ายนี้ ให้ทำความเข้าใจถึงรายละเอียดของหัวข้อธรรมย่อที่รวมกันแสดงนัยถึงหัวข้อธรรมหลัก ในเชิงจุดมุ่งหมายของธรรมนั้นๆ ที่มาร่วมสัมปยุตต์กันเป็นเรื่องเดียวกัน นั่นคือ กระบวนการคิดที่พิจารณา รู้เห็นความสัมพันธ์ในระบบ โครงสร้างแห่งปัจจัยทั้งหลาย ที่จัดรูปแบบเป็นเครือข่ายที่มีทั้ง “**กุศลธรรม-อกุศลธรรม-และ-อภัยกตธรรม**” คือ พิจารณาเห็นทั้ง (๑) **ธรรมที่เป็นคู่กัน** (๒) **ธรรมที่เป็นปฏิปักษ์กัน** และ (๓) **ธรรมที่เป็นกลาง** ซึ่งทั้งหมดมารวมสหระคตกันเป็น “**สัมปยุตตธรรม**” หรือ “**ญาณสัมปยุตต์**” คือ ธรรมที่ประกอบร่วมกันด้วยเหตุผลและปัญญาที่แสดงถึงปรากฏการณ์ “**อย่างใด-นามธรรม-วจีสังขาร-จิตตสังขาร**” หรือ “**อย่างหนึ่ง-รูปธรรม-กายสังขาร**” ซึ่งหมายถึง “**สังขาร-สังขารธรรม-สังขตะ-สังขตธรรม**” คือ **สิ่งที่ปัจจัยปรุงแต่ง** นั่นคือ “**เบญจขันธ์-ขันธ์ ๕-อุปาทานขันธ์-อุปาทิขันธ์**” หมายถึง ขันธ์ทั้ง ๕ ที่ยังถูกรอบงำด้วยอำนาจกิเลสตัดหน้าอันเป็น “**กามาวจรจิต**” นอกจากนี้ ยังต้อง “**รู้เห็น**” **รู้-ระลึกได้ จำได้** ด้วยอำนาจสมาธิแห่งสติปริสุทธิตี **เห็น-รอบรู้ด้วยปัญญาคมชัด** ด้วย อำนาจสมาธิแห่งสัมปชัญญะแก่กล้า ที่ **พิจารณาเห็น-ทสฺสนะ** ด้วย **ปัญญา-ญาณทสฺสนะ** ตาม **ที่เป็นจริง-ยถาภูตญาณทสฺสนะ** ที่เกิดจาก **ญาณ-การหยั่งรู้ชัด** อันเป็นปัญญาในวิปัสสนา ที่เรียกว่า “**วิปัสสนาภูมิ-ปัญญาภูมิ**” ฉะนั้น ผู้เกิดทกษะสันตัตในประสบการณ์ดังกล่าวนี้ ย่อมมีจิตที่สงบด้วยสมาธิ วางเฉยเป็นกลางในสภาวะหรืออารมณ์ใดๆ ที่เกิดขึ้นในจิต ที่เรียกว่า “**อุเบกขา-อุเบกขาแห่งรูปาวจรกุศลจิต**” ที่ประกอบด้วยความเพียรในการสร้างกุศลละเว้นอกุศลด้วย “**สัมมาวายามะ-สัมมัปปธาน ๔**” มีสติคมชัดแห่งอุปัฏฐาน “**สัมมาสติ-สติปัฏฐาน ๔**” มีสัมปชัญญะที่รอบรู้ด้วยญาณทสฺสนะ “**สัมมาสมาธิ-ฌาน ๔**” โดยรวมหมายถึง “**อธิจิตต์-จิตอันยิ่ง**” ที่ปราศจากนิรเวรตั้งแต่บรรลุถึง “**ปฐมฌาน**” ที่มีองค์ฌาน ๕ ได้แก่ “**วิตก-วิจาร์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา**” โดยให้ปริสุทธิตสมบูรณด้วยภาระงับ “**วิตก-วิจาร์-ปีติ-สุข**” ให้เหลือเพียง “**อุเบกขา-เอกัคคตา**” ในฌานสมาบัติแห่งจตุตถฌานหรือรูปฌานที่ ๔ ภาวะจิตแห่งจตุตถฌานดังกล่าวนี้ หมายถึง “**หมดจด-สะอาด-ปริสุทธิต-ผ่องใส-บิกบาน-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว**” เมื่อจิตทรงสภาพที่ปริสุทธิตสมบูรณไพบุลย์ด้วยคุณธรรมทั้งหลายตามภพภูมิแห่งจิตในขณะนั้น ทำให้รู้เห็นธรรมทั้งหลายตามเป็นจริง “**ยถาภูตญาณ-ธรรมฐิติญาณ-สัมมาทสฺสนะ**” เกิดความเลื่อมใสผ่องแผ้วด้วยปัญญา “**อธิโมกข์**” ในข้อประพฤติปฏิบัติอันประเสริฐด้วย “**อตตสัมมาปณิธิ**” คือ การตั้งตนไว้ชอบในทางอริยะ มีจิตตั้งมั่นในธรรม ๓ ประการ คือ “**ฉันทะ-ศรัทธา-จิตตะ**” ที่มี “**อริยมรรคมีองค์ ๘**” ประกอบสหระคตด้วยธรรม ๔ ประการ คือ “**มีวิเวก ๕-มีวิราคะ ๕-มีนิโรธ ๕-มีความสละ ๕**” และ “**มีนิสัย ๑๒**” คือ ธรรม ๓ มีปริวิภูฏ ๓ รอบ ในธรรม ๔ รวมมีอาการ ๑๒ รอบ อยู่อย่างสืบเนื่องเป็นนิตย์ด้วยจิตที่เป็นสมาธิหรือเจริญสมาธิภาวนา อยู่เสมอ เมื่อมาพิจารณาถึงความเป็นสัจจะจึงไม่เกิดความผิดพลาดในทัญญู ไม่ใช่ “**มิจฉาทัญญู-ทัญญูสาภาวะ-ทัญญูวิบัติ**” แต่เป็น “**ทัญญูวิสุทธิต**” หรือ “**สัมมาทัญญู-ทัญญูสัมปทาน**” เพราะการเจริญอภิญญาธรรมแห่งสุตมยญาณจึงเป็นสิ่งที่ควรรู้อย่างยิ่งตลอดเวลา ย่อมทำให้ปัญญาไม่เป็นหมันหมดความคิด.

